

HET PROEFSCHRIFT VAN MATTHIAS HÜNING: ZEURNEUZERIJ

Marc van
Oostendorp

Wat hebben *aandachttrekkerij* en *bakkerij* met elkaar gemeen? Een bakkerij is een plaats waar de bakker werkt en als *aandachttrekkerij* op dezelfde manier in elkaar stak, zou het 'zeepkist' kunnen betekenen – de plaats waar een *aandachttrekker* zijn werk doet. Omgekeerd zou *bakkerij* de naam kunnen zijn voor de hinderlijke activiteit die bestaat uit tot vervelens toe bakken.

Matthias Hüning is een Duitse neerlandicus die eerder dit jaar in Leiden promoveerde op een proefschrift over de geschiedenis van woorden op *-erij*. "Dat de twee woorden verschillen, is verklaarbaar doordat ze in verschillende tijden gevormd zijn", zegt hij. "Het woord *bakkerij*, of beter gezegd *beckerie*, gebruikten mensen al in de vroege Middeleeuwen. Het was waarschijnlijk gemaakt door het Franse achtervoegsel *-ie* te plakken aan de beroepsnaam *becker*. Op dezelfde manier werd in die tijd bijvoorbeeld ook *abdie* gemaakt van *abt*."

Vestdijkerij

Sindsdien is er in het Nederlands nogal wat veranderd: "*Beckerie* werd *bakkerij* – de *ie* begon te klinken als een *ij*. Dat gebeurde overigens niet alleen in dit achtervoegsel: *pijn* klonk in de Middeleeuwen ook als [pien]. Bijna tegelijkertijd begonnen de Nederlanders *bakkerij* niet langer te zien als afgeleid van *bakker* met behulp van het achtervoegsel *-ie*, maar van het werkwoord *bak* met het achtervoegsel *-erij*. Ze maakten ook *smederij*, terwijl er ook toen geen beroepsnaam *smeder* bestond, maar wel een werkwoord *smeden*."

Ook de betekenis van het achtervoegsel veranderde volgens Hüning: "Al in de Middeleeuwen begon men datgene wat iemand vaak deed óók met dit achtervoegsel aan te duiden. *Planterij* was niet alleen het woord voor de plaats waar een planter werkte, maar ook voor het dagelijks werk van de planter: voortdurend planten. Nu is dat werk nog tamelijk neutraal,

maar een handeling die vaak herhaald wordt, vinden veel mensen al snel vervelend. Voor *spotterie*, *clapperie* (gebabbel) en *boeverie* heeft niemand ooit waardering gehad.

Zo kwam *-erij* langzaam maar zeker aan de negatieve bijbetekenis die het in *aandachttrekkerij* heeft. Mieke Vestdijk, de weduwe van de beroemde schrijver, sprak in een interview eens over *Vestdijkerij*. Wat dat precies betekent, is buiten de context niet duidelijk. Maar je weet wel meteen dat mevrouw Vestdijk er weinig in zag."

Gezapige uitgang

Toch wordt het achtervoegsel nog steeds ook gebruikt om nieuwe woorden te maken zonder negatieve bijklank. Dat gebeurt bijvoorbeeld in de sport. Hüning: "Mensen hebben het over voetballeerij, bokserij en scheidsrechterij zonder dat ze daar iets negatiefs mee bedoelen."

Alleen in de oude betekenis van *bakkerij*, *slagerij* en *smederij* ontstaan er volgens Hüning nauwelijks nieuwe woorden: "Het is absurd om te praten over een internet-providerij. Er bestaat wel een winkel die *Computerij* heet, maar taalgebruikers vinden die naam dan ook vreemd. Een journaliste van Elsevier noemde hem vorig jaar 'onbegrijpelijk' en vroeg zich af wie het in zijn hoofd haalde om een 'gezapige uitgang als *-erij* te gebruiken in combinatie met geavanceerde technologie'. Dat was goed gezien, volgens mij. In bedrijfsnamen klinkt *-erij* te veel naar ouderwetse ambachtelijkheid. Dat past niet meer in deze tijd van service en automatisering."

Boeketterie

Opvallend genoeg grijpt men nu juist weer terug op het oorspronkelijke Franse achtervoegsel: *parfumerie*, *croissanterie*, *bruncherie* en *sweaterie*. "In Leiden en in Middelburg heb je zelfs bloemenwinkels die zich *boeketterie* noemen", zegt Hüning. "En het bekendste voorbeeld is natuurlijk de *condomerie*."

Een bijzondere geschiedenis heeft het woord *braderie* doorlopen: "Dat woord werd waarschijnlijk ongeveer vijfhonderd jaar geleden gemaakt. Het betekende toen

'plaats waar men braadt', 'gaarkeuken' of 'eethuis'. Dat oer-Nederlandse woord kwam al snel in het Frans terecht. In die taal verschoof de betekenis langzamerhand tot het er in de negentiende eeuw 'markt' ging betekenen. Het Nederlands leende het woord in die tijd weer ongeschonden terug en in onze eeuw heeft de betekenis ervan in deze taal zich verengd tot een benaming voor het soort kermisachtige markt dat in Nederland populair is."

Scoren

Het is niet helemaal toevallig dat een buitenlandse taalkundige de geschiedenis van *-erij* geschreven heeft. Volgens Hüning hebben Nederlandse taalkundigen te weinig aandacht voor de geschiedenis van hun taal. "Men is hier nogal eenzijdig gericht op modieuze, uit Amerika overgewaaid theorieën. Met historische taalkunde valt wetenschappelijk niet te scoren. Er is in Nederland geen enkele hoogleraar meer die expliciet de geschiedenis van het Nederlands bestudeert."

De lotgevallen van *-erij* laten volgens Hüning zien hoe creatief Nederlandse taalgebruikers al eeuwenlang met hun taal omgaan. In zijn proefschrift citeert hij nieuwvormingen uit alle eeuwen. Zoals uit een recensie in de Volkskrant van een boek van Jan Kuitenbrouwer: "Is het ideeënarmoede of een verlangen naar een redactiezetel bij het maandblad *Onze Taal* waardoor Kuitenbrouwer zijn boekje doorspekt met *zeurneuzerij* over vermeende taalfouten?" Hüning heeft dergelijke voorbeelden met genoegen genoteerd: "Natuurlijk zijn ze vaak met opzet gemaakt, om te laten zien hoe virtuoos de spreker of schrijver met zijn taal kan spelen. Meestal zijn nieuwe woorden op *-erij* het best te begripen als bewuste leukdoenerij. Maar dat maakt ze ook interessant. Zij laten zien hoe de Nederlandse taal lééft."

Matthias Hüning, *Woordensmederij. De geschiedenis van het suffix -erij*. Den Haag, Holland Academic Graphics, 1999. ISBN 90 5569 064 3.